

15.02.16

Oikeusministeriö
oikeusministerio@om.fi

Viite: OM:n lausuntopyyntö 26.1.2016, OM 31/41/2015

Asia: Lausuntopyyntö lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lainsäädännön uudistamisesta

Oulun käräjäoikeuden lausunto

Oikeusministeriö on selvittämässä lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lainsäädännön uudistamistarpeita. Tässä vaiheessa OM on pyytänyt käräjäoikeuden lausuntoa muistiosta, johon on koottu ministeriön tietoon tulleita mahdollisia muutostarpeita. Oulun käräjäoikeus lausuu muistion johdosta seuraavaa.

Vuoroasumisjärjestelyt

Aihepiiri ”lapsen asuminen virallisesti kahdessa osoitteessa” on tärkeää selvittää. Lapsiriidoissa kysymys lapsen asumisesta on usein periaatteellinen ja kysymykseen liittyy myös taloudelliset etuus- ym. asiat. Kahden asuinpaikan mahdollisuus saattaisi liennyttää konflikteja, helpottaa neuvotteluasetelmia ja jopa vähentää tuomioistuimiin vireille tulevia lapsiriitoja.

Vuoroasumisen lapsen edun mukaisuuden säätäminen laissa saattaa olla hyvin haasteellista. Tästä huolimatta käräjäoikeus ei näe estettä sen selvittämiseksi, olisiko asian säätäminen laissa mahdollista. Lapsenhuoltolain säännösten ollessa varsin yleispiirteisiä, on syytä pohdita myös sitä, onko tiettyjä aihepiirejä – esimerkiksi vuoroasumisen edellytyksiä – aiheellista säätää kovin yksityiskohtaisesti.

Säännökset tuetuista ja valvotuista tapaamisista

Tuetut ja valvotut tapaamiset ovat nykyisin varsin yleisiä, joten niiden noteeraaminen lainsäädännössä on paikallaan. Tätä puoltaa myös se, että sanotut tapaamismuodot rajoittavat lapsen ja tapaavan vanhemmat oikeutta tavata toisiaan ns. tavanomaisissa olosuhteissa ja se, että sanottujen tapaamismuotojen toteuttaminen on kunnille resurssikysymys. Sen sijaan tarkasti tukee harkita se, tuleeko sanottujen tapaamismuotojen edellytyksiä ainakaan tyhjentävästi säätää lailla. Käytännön ratkaisutoiminnassa, erityisesti sovitteluissa, on nimittäin havaittu, että määräaikaaisesti toteutetut tuetut ja valvotut tapaamiset ovat toimiva väline vanhempien välisen luottamuksen ja yhteistyön rakentamiselle. Näin ollen sanotuille tapaamismuodoille on perusteltua käyttöalaa myös muissa kuin perinteisissä tilanteissa, joissa kysymys on lapsen turvallisuuden ja hyvinvoinnin varmistamisesta tapaamistilanteissa.

Muiden kuin vanhempien tapaamisoikeus

Kuten muistiossakin on esitetty, tähän aihepiiriin liittyy puolesta ja vastaan puhuvia seikkoja. Käräjäoikeus suhtautuu kriittisesti siihen, että muiden kuin vanhempien oikeus hakea tapaamisoikeuden vahvistamista mahdollistettaisiin ylipäättänsä tai ainakaan ilman erityistä kynnystä. Aihepiirin syvällisempi pohtiminen on kuitenkin varmuudella tarpeen.

Sen sijaan, että muiden kuin vanhempien oikeus hakea tapaamisoikeuden vahvistamista mahdollistettaisiin, on syytä pohtia jo voimassa olevien säännösten terävöittämistä. Esimerkiksi tulisiko lapsenhuoltolain 1 §:n 1 momentissa erityisesti alleviivata sitä, että myönteisten ja läheisten ihmissuhteiden turvaaminen koskee vanhempien lisäksi myös muita lapselle tärkeitä henkilöitä.

Muiden kuin vanhempien oikeus tavata lasta toteutuu usein vapaaehtoisesti ja sopimus pohjaisesti kuten hyvä onkin. Ongelmaksi muodostuvat erityisesti ne korkean konfliktitason tilanteet, joita käräjäoikeuden käsiteltävänä on valitettavasti yhä enenevässä määrin. Useiden erilaisten tapaamisoikeuksien hakemisen ja vahvistamisen mahdollistaminen voi paitsi tehdä lapsen käytännön elämästä monimutkaisen niin myös pahimmissa tilanteissa monikonfliktisen tavalla, joka ei aina lopulta ole lapsen kokonaisedun mukaista.

Mikäli muiden kuin vanhempien oikeus hakea tapaamisoikeuden vahvistamista mahdollistettaisiin, pohdittavaksi on syytä ottaa se, edellyttäisikö tapaamisoikeuden hakeminen ja vahvistaminen jonkin erityisen kynnyksen ylittymistä (esim. erityinen syy, painava syy).

Vieraannuttaminen ym.

Muistiossa mainittu valiokunnan kannanotto edellyttäne, että vieraannuttamisproblematiikka tulee pohtia. Yhtä lailla on hyvä pohtia muistiossa esiin tuotuja muita tilanteita, joissa tapaamiset eivät tapaavan vanhemman yrityksistä huolimatta toteudu. Lisäksi käräjäoikeus huomauttaa, että tilanne on ongelmallinen ja lapsen kokonaisedun kannalta kyseenalainen myös silloin, kun tapaavan vanhemman sitoutuminen tapaamisiin on olematonta tai satunnaista.

Vieraannuttaminen on aihepiirinä haasteellinen ja vaikeasti tunnistettava. Vieraannuttamista varmasti esiintyy, mutta toisaalta on syytä huomata, että niissä asioissa, joissa vieraannuttamiseen vedotaan, kysymys on monesti jostakin muusta (esim. vanhempien huonojen välien ja olemattoman kommunikaation seurausvaikutuksista).

Tässäkin yhteydessä on syytä pohtia, olisiko jo voimassa olevien säännösten terävöittäminen riittävää. Esimerkiksi tulisiko lapsenhuoltolain 1 §:n 1 momentissa erityisesti alleviivata sitä, että huollon ja asumisen kannalta olennaista on muun ohella se, kuinka lähivanhempi kykenee tai haluaa myötävaikuttaa siihen, että lapsella säilyy myönteiset ja läheiset ihmissuhteet lapsesta erossa asuvaan vanhempaan ja muihin lapselle tärkeisiin henkilöihin.

Lisäksi tässäkin yhteydessä on syytä ottaa huomioon se, että lapsenhuoltolain säännökset ovat varsin yleispiirteisiä. Näin ollen tulee pohtia myös sitä, onko tiettyjä aihepiirejä – esimerkiksi vieraannuttamista – aiheellista säännellä erikseen tai muutoin kovin yksityiskohtaisesti.

Lapsen asuinpaikan muuttaminen (ns. relocation)

Muistiossa esiin tuodun etukäteisen ilmoitusvelvollisuuden säätämistä laissa on syytä harkita.

Käytännön elämässä epäkohdaksi on osoittautunut se, että toinen vanhempi saattaa omalla päätöksellään muuttaa lapsen kanssa toiselle paikkakunnalle, vaikka yhteishuolto edellyttäisi lapsen asuinpaikan osalta vanhempien yhteistä päätöstä. Edelleen ongelmaksi on havaittu maistraatin epäyhtenäiset käytännöt siinä, kenen ilmoituksen perusteella / millä perusteilla ne hyväksyvät uuden osoite- ja asuinpaikkatiedon rekisteröimisen.

Etukäteinen ilmoitusvelvollisuus korostaisi lapsesta erossa asuvan vanhemman ja myös lapsen asemaa. Lapsen asuinpaikan muuttamista koskevan asian etukäteinen selvittäminen myös korostaisi yhteishuoltoon liittyvän yhteisen päätöksenteon merkitystä ja eliminoisi sen mahdollisuuden, että lapsiasian oikeuspaikka, forum, muuttuisi muuton myötä toiseen käräjäoikeuteen.

Vastuu lapsen tapaamiskustannuksista

On syytä harkita myös säännöksiä tapaamiskustannusten jakautumisesta ja sitä koskevan tuomioistuinnääräyksen täytäntöönpanokelpoisuudesta. Lisäksi olisi syytä pohtia tapaamiskustannusten jakamisen ja elatusvelvollisuuden keskinäistä suhdetta.

Oikeudenkäyntimenettely

Oikeudenkäyntimenettelyn nopeuttaminen / sosiaaliviranomaisen selvityksen hankkiminen / selvityksen hankkiminen kunnan ostopalveluna

Oulun käräjäoikeudessa, jossa lapsiasioita käsittelevät niihin erikoistuneet tuomarit, ei nähdä tarvetta sille, että ensimmäisen istunnon järjestämiselle tulisi määrätä määräaika. Olennaisempaa on turvata se, että lapsiasian kokonaiskäsitelyaika muodostuu kohtuulliseksi. Tämä turvataan tuomioistuimen riittävällä resurssoinnilla ja hyvällä organisoinnilla sekä tuomareiden kouluttamisella ja erikoistumisella.

Prosessien nopeuttamisessa eräs olennainen seikka on sosiaaliviranomaisen olosuhdeselvityksen laatiminen kohtuullisessa ajassa. Oulussa olosuhdeselvitysten viipyminen on ollut viime vuosina suurin yksittäinen epäkohta. Pahimmillaan olosuhdeselvitysten laatiminen on kestänyt 9-12 kk, kun kohtuullisena ja realistisena tavoiteaikana voitaneen pitää neljää kuukautta.

Olosuhdeselvityksen laatimiselle asetettava määräaika on hyvinkin harkitseminen arvoinen.

Lisäksi olisi syytä pohtia, tulisiko lakiin ottaa säännökset ns. pikaselvityksen pyytämisestä, laatimisesta ja laatimiselle asetettavasta määräajasta (esim. 1 kk).

Olosuhdeselvityksen hankkimista ostopalveluna ja siihen liittyvää lainsäädäntötarvetta on syytä arvioida.

Lapsen kuuleminen ja osallistuminen oikeudenkäyntiin

Käräjäoikeus pitää erittäin tärkeänä muistiossa esitettyjen, lapsen kuulemiseen ja osallistumiseen liittyvien kysymysten perusteellista selvittämistä ja harkitsemista.

Toistuvat huoltajuusoikeudenkäynnit

Toistuvat huoltajuusoikeudenkäynnit ovat käytännön tuomarien näppituntuman mukaan yhä yleisempiä. Pahimmillaan ne ovat hyvin ongelmallisia lapsen hyvinvoinnin ja kokonaisedun näkökulmasta. Patologisoituneissa riitelykierteissä voi olla piirteitä shikaaninomaisesta menettelystä, jossa lapsen etu vaarantuu.

On tärkeää pohtia muistiossa esiin tuotuja ja mahdollisia muitakin keinoja huoltoriitakierteiden ehkäisemiseksi. Huoltoriita-asioiden käsittelyn laadukkuutta saattaisi parantaa lapsen kasvun ja kehityksen asiantuntemuksen kiinteämpi mukaanotto oikeudenkäyntimenettelyssä käsiteltävien asioiden suullisiin käsittelyihin (ks. follosovittelun asiantuntija-avustaja).

Huoltoriitakierteen eräs erityistilanne on ns. perusteasian ja täytäntöönpanoasian yhtäaikainen vireilläolo ja niihin liittyvät rinnakkaiset lapsen kuulemiset, jotka saattavat olla lapselle kuormittavia. Myös rinnakkaiset sovitteluinstituutiot (tuomioistuinsovittelu eli follo ja täytäntöönpanosovittelun) voivat aiheuttaa hämmennystä vanhemmissa. Olisi syytä pohtia, tulisiko edellä mainittujen juttutyypin keskinäistä suhdetta ja koordinoitua mieltä uudelleen ja tarvittaessa säätää lailla.

Lapsen huoltoa ja huostaanottoa koskevien prosessien päällekkäisyys

Lapsen huoltoa ja huostaanottoa koskevien asioiden käsittelemiseen eri tuomioistuinlinjoissa liittyy epäkohtia. Muistiossa mainittujen epäkohtien ohella perusongelma on se, miten lapsen huoltoa ja huostaanottoa koskevien asioiden käsittelyn laadukkuutta, asiantuntemusta, voitaisiin parantaa. Esimerkkinä mainittakoon perhetuomioistuintyyppinen malli, jossa lapsiasiat, niin huoltoa kuin huostaanottoa koskevat asiat, käsiteltäisiin samassa tuomioistuimessa, ja lapsen kasvun ja kehityksen asiantuntemus olisi kiinteämmin mukana oikeudenkäyntimenettelyssä.

Lapsen huolto

Isyyden kumoamisen vaikutus lapsen huoltoon

Tältä osin muistiossa esiin tuodut asiat ovat säätämisen arvoisia ja kannatettavia.

Lapsen huoltoon liittyvien sopimusten alan laajentaminen

Tältä osin muistiossa esiin tuodut asiat ovat säätämisen arvoisia ja kannatettavia.

Vanhempien oikeuksien ja velvollisuuksien täsmentäminen

Tältä osin muistiossa esiin tuodut asiat ovat säätämisen arvoisia ja kannatettavia.

Vanhemuussopimus

Käräjäoikeus pitää kannatettavana sitä, että laissa olisi säännökset (juuri) ennen eroa tai eron jälkeen tehtävästä vanhemmuussopimuksesta / vanhemmuussuunnitelmasta ja sen vahvistamisesta.

Sovittelu ja muu varhaisen vaiheen tuki

Tältä osin on tärkeää, että vanhemmilla olisi asuinpaikasta riippumatta käytettävissä laadukkaat ja riittävästi resurssoidut varhaisen vaiheen tukipalvelut, mukaan lukien neuvonta, terapia ja sovittelu.

Lausunnon valmistelu

Lausunnon sisällöstä on keskusteltu kärjäoikeuden riita-asiainosaston tuomareiden palaverissa.

Ma. laamanni

Kari Turtiainen